

Språkspalten

Innlegg på inntil 400 ord om medisinsk terminologi og om språk generelt samt tips til spalten sendes tidsskriftet@legeforeningen.no

Aforrim og aforrytmer

Per Stavem har skrevet mange innlegg til Tidsskriftets språkspalte om allmennspråk og fagspråk. Nå har han utgitt dikt om grammatikk på eget forlag.

Professor emeritus Per Stavem, kriger, idrettsmann, blodforsker ved Rikshospitalet og hyppig bidragsyter i Tidsskriftet, har befridd en norskfilolog og språkfilosof fra et mangeårig opphold i skapet. Han har

riktignok brutt seg ut fra tid til annen og vist seg i Tidsskriftet og lokalpressen. Tidsskriftets lesere fikk også en forsmak i julenummeret 2002. Men først med den blodferske samlingen *Ubevisst grammatikk – belyst av læredikt og aforrim* er skrittet tatt for alvor (1).

Alvor er ellers ikke det som preger skriftet; stilen er munter og liketil. Men innholdet er seriøst. Det består av korte læredikt – også kalt gnomisk diktning, fordi gnomene (nisser og dverger) var lærde og kyndige vesener – om språket og om livet. Stavem har allsidig kjennskap til begge deler. At grammatikken er ubevisst, hentyder til at vi alle gjør bruk av den, men oftest som taus kunnskap.

Formen er dels rimet og dels rytmisk, derav hans selvkomponerte ord i overskriften. Her følger Stavem en eldgammel tradisjon, nemlig å bruke rim og rytme til å feste innholdet i minnet. Norrøne lover og brev var fulle av allitterasjoner (gjentatt første bokstav i to trykks sterke stavelser) og ordpar (stokk og stein, først og sist). Her er et eksempel på Stavems samtidige bruk av allitterasjon og enderim:

Et skrevet ord,
et telget tegn –
som hogd i stein

Mens ord som går,
fra munn til mann –
er skrift i sand

Rimløse firetoppete strofer med daktylisk rytme (en tung og to lette) og mannlig utgang (en tung) er også en favoritt:

Med endelsen -else og -sjon eller -ing,
blir hundrer av substantiv laget fra verb,
og med endelsen -het blir på liknende vis,
en lang rekke adjektiv substantivert.
Og praktisk talt alle blir felleskjønnsord.

En helt spesiell forkjærlighet har Stavem for det han kaller «Løkkens lov», etter grammatikeren Jakob Løkke, hvis tyske grammatikk trolig flere av leserne har vært utsatt for i noen og 20. utgave. Det var i *Modersmaalets Formlære i udførlig Fremstilling* (1855) at Løkke som den første påpekte at et sammensatt ord som utvides ved at også forleddet blir sammensatt, får en -s- i sammensetningsfugen, dvs. mellom forledd og etterledd, hvis ordet ellers er av en slik type at dette er mulig. Løkkes eksempler var bl.a. *Viinglas*, men *Brændevinsglas*. Stavem har på sin side påvist at dette skjer særlig unntaksløst hvis utvidelsen av forleddet består av et tall, for eksempel fra *literflaske* til *tre litersflaske*. Det påstås at «Løkkens lov», med utvidelser, skal være særlig godt kjent blant den modnere del av Rikshospitalets ansatte. Nå har også andre sjansen.

Målgruppen sies i forordet å være elever i videregående skoler og allmennlærerutdanningen. Mens mange forfattere har trukket grensen for vid ved å si «de mange interesserte» eller til og med «for folket», er dette altfor snevert. Sin sikreste leserkrets vil diktene ha blant dem som vil ha en pause og tenke på noe annet og kanskje morsommere – språklige enkel(t)heter, ordlaging og -bruk – i en travel hverdag. Hftet har et hendig jakkelommeformat, det er på 30 sider, og hver side kan leses på maks. to minutter.

Det er en fornøyelse å anbefale denne første utgivelse på P. Stavems Forlag, Hosle. Forfatteren er en mann «qui miscuit utile dulci», dvs. forener det nyttige med det behagelige, eller i Johan Herman Wessels gjengivelse: «At gavne og fornøie / hav stedse det for Øie, / det var Horatses Ord, / mens han var her paa Jord.»

Dag Gundersen
Oslo

Litteratur

1. Stavem P. *Ubevisst grammatikk. Belyst av læredikt og aforrim*. Hosle: P. Stavems forlag, 2003.

UBEVISST GRAMMATIKK –

belyst av læredikt og aforrim

av Per Stavem

FUGE-S OG FUGE-E

Koblingen mellom to ord,
er ikke urokkelig fast.
Adderes et tredje ord foran,
kan koblingen bli revidert.
Et vinglass kan bli til et
rødvinsglass, og sildefiske
til vårsildfiske

HALVSYNTETISKE SUBSTANTIV

Med endelsen -else og -sjon eller -ing,
blir hundrer av substantiv laget fra
verb, og med endelsen -het blir på
liknende vis, en lang rekke adjektiv
substantivert. Og praktisk talt alle blir
felleskjønnsord

P. STAVEMS FORLAG
HOSLE 2003